

ZBIRKA ŠALEŠKI RAZGLEDI
Dvajseti zvezek

ZBORNİK 2023

Uredil David Vidmar Čeru

Knjižnica Velenje

Velenje 2023

VSEBINA 20. ZVEZKA

David Vidmar Čeru	5
VODNIK PO ŠALEŠKIH RAZGLEDIH	

OB KAJUHOVEM LETU

Mira Delavec Touhami	13
LJUBEZEN DO DOMOVINE IN DOMAČEGA KRAJA V POEZIJI KARLA DESTOVNIKA - KAJUHA	

Špela Poles	33
KAJUHOV DOM	

David Vidmar Čeru	85
JOŽE DESTOVNIK: POZABLJENI BRAT KARLA DESTOVNIKA - KAJUHA	

ZGODBE ŠALEČANOV

Silvo Grmovšek	135
INTERVJU Z MATEJEM VRANIČEM, AVTORJEM FILMA DIVJA SLOVENIJA	

Zoran Pevec	149
STROPNIKOVA LIRSKOSLOVARSKA GNEZDA – UNIKUM V SLOVENSKI PESNIŠKI POKRAJINI	

Rajko Zaleznik	161
ZGODBA O ŠOŠTANJSKEM BAZENU	

Peter Rezman	181
ŠTRAJK OB TEKOČEM TRAKU	

Dušan Brešar	201
ZA DOMOVINO – S TITOM NAPREJ!	

O PRETEKLOSTI, SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI ŠALEŠKE DOLINE

Danilo Čebul	223
ISKRICE ŠOŠTANJSKEGA FEUERWEHRA	

Rok Poles	263
OD KAČJEGA KOPALIŠČA DO PRESTIŽNEGA LETOVIŠČA DUNAJČANOV (DRUGI DEL: OD 1900 DO KONCA PRVE SVETOVNE VOJNE)	
Jedrt Poles	337
»VSE NAS JE UNA NA SVET SPRAVLA« – ANTONIJA STERNAD (1873–1950), DIPLOMIRANA BABICA IZ ŠOŠTANJA	
Miran Aplinc	381
ČEVLJARSKA OBRT V ŠALEŠKI DOLINI	
Aca Poles	427
»BIL JE MOJSTER, KI JE DELAL VSE, OD GOJZERJEV DO PLESNIH ČEVLJEV«: SPOMINI NA ALOJZA POLANČA, ČEVLJARKEGA MOJSTRA IZ ŠOŠTANJA	
Rok Poles	491
DARINKA ODOVIĆ: KOZERIJA O TOPOLŠICI (1938) IN MOJA AVTOBIOGRAFIJA (1949)	
Jože Hudales	531
GORENJE V GORENJU: PRVO DESETLETJE DELOVANJA 1950–1959	
Alenka Šalej	565
50 LET PRIJATELJSTVA SREDNJEŠOLSKIH PEVSKIH ZBOROV IZ ESSLINGENA IN VELENJA	
Aleksandra Gačič Belej	595
RAZSTRTA ŽELEZNA ZAVESA: DRŽAVNIŠKI, POLITIČNI IN PARTIJSKI OBISKI VODSTVA VZHODNEGA BLOKA V VELENJU	
David Vidmar Čeru	651
JULIUS HORST (JOSEF HOSTASCH) IN VESELOIGRA DIE TANTE AUS TOPOSCHITZ	
DOSLEJ IZŠLO	730

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

908(497.4Šaleška dolina)(082)
94(497.4Šaleška dolina)(082)

ZBORNİK 2023 / uredil David Vidmar
Čeru. - Velenje : Knjižnica, 2023. - (Zbirka
Šaleški razgledi ; zv. 20)

ISBN 978-961-96340-3-5
COBISS.SI-ID 171067139

Za vsebino odgovarjajo avtorji. Povzemanje in reprodukcija
celote ali delov brez dovoljenja založbe in avtorjev je prepovedano.

© Knjižnica Velenje

David Vidmar Čeru

VODNIK PO ŠALEŠKIH RAZGLEDIH

Ob izidu letošnjih Šaleških razgledov se lahko v uredništvu veselimo jubilejne številke. Tudi letos, ob izidu dvajsete številke, šaleški avtorji in bralci, ki prebirajo Šaleške razglede, dokazujejo, da v dolini še vedno obstaja potreba po humanistično-družboslovni refleksiji ne le preteklosti, temveč tudi sedanjosti in celo prihodnosti, in obenem nakazuje ne le na obstoj te potrebe, ampak tudi na pripravljenost Šalečanov na sodelovanje in odpiranje prepotrebne diskurza. Tudi letošnja številka razstira drugačne poglede, odpira nove polemike in pomaga k boljšemu razumevanju naše doline. A naj se mi na tem mestu kot odgovornemu uredniku dovoli, da preden spregovorim o vsebini tega zbornika, v naslednjemu odstavku predstavim jubilej, ki je za uredništvo te številke nadvse pomemben.

Z letošnjo dvajseto številko **Šaleških razgledov** obeležujemo častivredno dvajseto izdajo **osrednje znanstveno-humanistične revije v Šaleški dolini in o njej**. Dvajset izdaj. Petintrideset let. Dvajset števil spominov, zgodb, raziskav in pričevanj. Ko je prva številka zbornika Šaleški razgledi danes že daljnega leta 1988 ugledala luč sveta, je malokdo pomislil, da bo postala osrednje in stalno pisno središče in spomenik kulturi, zgodovini in dediščini Šaleške doline. In v čem se skriva pomen Šaleških razgledov za našo skupnost?

Šaleški razgledi niso zgolj še ena publikacija na policah knjižnic in domov. So **kronika preteklih**

časov in delujejo kot skrbnik spominov Šaleške doline, hranijo zgodbe o dogodkih, ljudeh in krajih, ki so oblikovali regijo. Njihove strani ponujajo bogato kroniko življenja in kulture, ki se je razvijala skozi stoletja. Publikacija je tudi **zrcalo sedanosti**, saj ne odseva le preteklih časov, temveč tudi sedanost. Ponuja vpogled v trenutne dogodke, razvoj in spremembe, ki so del življenja v Šaleški dolini danes. Razgledi postavljajo lokalne zgodbe v širši družbeni in kulturni kontekst, nudijo jasnejšo sliko tega, kje smo in kam gremo. Vsak novi zvezek je **most v prihodnost** s prispevki, ki zahtevajo premislek o tem, kar nas v dolini čaka. S svojim poudarkom na ohranjanju zgodovine in dokumentiranju sedanosti postavlja temelje za prihodnje generacije, ki bodo lahko razumele svoje korenine in se nanje sklicevale.

Vsaka številka je kot časovna kapsula. Na straneh zbornika potujemo v različna časovna obdobja, od davnih časov do sodobnih dni. Srečujemo se z obrazi, zgodbami in dogodki, ki so oblikovali identiteto doline in njenih prebivalcev. Ta zbornik je postal most med generacijami, most med preteklostjo in prihodnostjo. V jubilejni izdaji, kot v vseh drugih preteklih številkah, pa se ne oziramo le nazaj, temveč gledamo tudi naprej. Praznovanje dvajsetih zbornikov je priložnost za razmislek o tem, kaj želimo za prihodnje generacije, kako lahko še naprej ohranjamo in negujemo našo kulturo, zgodovino in dediščino, da bodo tudi prihodnje generacije imele bogat vir za razumevanje in spoštovanje svojih korenin. Hvaležni smo vsem avtorjem, urednikom, sodelavcem in bralcem, ki so v teh treh desetletjih prispevali k uspehu Šaleških razgledov. Vaša strast, zavezanost in ljubezen do »ožje domovine« so tisto, kar daje temu zborniku življenje in vrednost. Kot skupnost smo lahko ponosni, da smo zmožni in pripravljeni skoraj vsako leto spisati obsežno delo, ki prikazuje našo dolino v novi luči in novih spoznanjih, obenem pa pripravljeni na straneh zbornika dati glas tistim, ki vse to raziskujejo in so o vsem tem pripravljeni kaj napisati. **Le redke skupnosti v Sloveniji so se lotile takšnega projekta in ga zmogle tako dolgo vzdrževati.** Na to smo lahko (in tudi smo) izredno ponosni.

Posebna zahvala gre tako tudi vsem dosedanjim odgovornim urednikom, ki so s svojim trudom omogočili izid

zbornikov: **Jože Hudales** (urednik v letih 1988, 1991, 2017 in 2018), **Tone Ravnikar** (1989, 1992, 2017, 2018 in 2019), **Vane Gošnik** (1989), **Ivo Stropnik** (1990, 1991, 1993, 1994, 1995 in 1996), **Matjaž Šalej** (1992), **Marjan Kukovec** (1992), **Ana Kladnik** (2003), **Aleš Črnič** (2003), **Lado Planko** (2012 in 2017), **Silvo Grmovšek** (2017, 2018, 2019, 2020 in 2021) in **David Vidmar Čeru** (2022 in 2023). Posebna zahvala gre poleg odgovornim urednikom tudi ostalim članom uredniškega odbora, recenzentom **Jožetu Hudalesu**, **Tonetu Ravnikarju**, **Miranu Aplincu** in **Aleksandri Gačič Belej**, lektoricama **Alenki Šalej** in **Danici Ževart**, oblikovalcu **Petru Stanislavu Hafnerju** ter **vsem avtorjem** odličnih prispevkov.

Na naslednjih straneh vas vabimo, da se potopite v podrobnosti naše zgodovine in se pustite navdihniti z dediščino, ki si jo delimo. **Prijetno potovanje po straneh jubilejne dvajsete številke Šaleških razgledov vam želimo!**

Letošnjo številko Šaleških razgledov odpiramo s tematskim sklopom **Ob Kajuhovem letu**, v katerem posamezni avtorji predstavljajo manj ali še nepoznane vidike življenja in dela Karla Destovnika - Kajuha. Letos ob izidu tega zbornika minevajo zadnji meseci Kajuhovega leta, ki ga je razglasila Vlada Republike Slovenije decembra 2022. V tem letu so tako na državnih kot lokalnih ravneh različne institucije pripravile številne proslave, obeležja in odprle nove razprave, ki so orisale življenje in delo verjetno najpomembnejšega, zagotovo pa najbolj poznane partizanskega avtorja. Tako je, denimo, Narodna in univerzitetna knjižnica pripravila obsežno razstavo o njegovem življenju, Občina Šoštanj in Velenje sta organizirali cikel predstav, proslav in prireditev Kajuhu v čast in spomin, prav tako so se mu poklonili v številnih drugih krajih Slovenije. Knjižnica Velenje se je izkazala za pomembnega pobudnika ustvarjanja Kajuhovih vsebin, saj je v letih 2021–2023 omogočila izid osmih knjig serije KAJUH100, posodobljene zbirke zbranih pesmi in biografskega romana *Prestreljene sanje*, avtorja Vlada Vrbiča. V času izida letošnjih Šaleških razgledov se Kajuhovo leto počasi poslavlja. Napisanega je bilo že kar veliko, posamezni avtorji pa so zato številko ustvarili tematski sklop, v katerem orisujejo

ene zadnjih potrebnih podrobnosti, ki jih moramo poznati za celovito razumevanje življenja in dela Karla Destovnika - Kajuha. Tematski sklop odpira Mira Delavec Touhami s člankom o vsebinski, simbolni in slogovni analizi Kajuhove poezije **Ljubezen do domovine in domačega kraja v poeziji Karla Destovnika Kajuha**, temu sledi prispevek Špele Poles **Kajuhov dom** o bogati zgodovini stavbe današnjega Kajuhovega doma v Šoštanju. David Vidmar Čeru v biografskem sestavku **Jože Destovnik: pozabljeni brat Karla Destovnika – Kajuha** orisuje življenje člana Kajuhove družine Jožeta Destovnika, ki je padel kot nemški vojak na vzhodni fronti.

Naslednji tematski sklop predstavlja rubrika **Zgodbe Šalečanov** in je namenjena objavi poljudnoznanstvenih intervjujev ter spominov ljudi iz Šaleške doline, prav tako pa odpiranju pomembnih polemik in mnenj o dogodkih naše preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. **Pravi izziv je delati nekaj novega, česar nihče ne počne**, je naslov intervjuja z Matejem Vraničem, ki je med drugim posnel film *Divja Slovenija*. Silvo Grmovšek v intervjuju predstavi tega uveljavljenega fotografa in filmskega avtorja, ki se je na svetovni filmski zemljevid vpisal z dokumentarci o živalskem svetu. Ob štiridesetletnici literarnega udejstvovanja Iva Stropnika Zoran Pevec v eseju **Stropnikova lirskoslovarska gnezda – unikum v slovenski pesniški pokrajini** predstavlja slogovne značilnosti Stropnikovega literarnega opusa ter posebnost njegovega sloga. Rajko Zaleznik se v prispevku **Zgodba o šoštanjskem bazenu** spominja let, ko je mestno kopališče združevalo Šoštanjčane in slovelo po vsej Štajerski kot eno najbolj priljubljenih poletnih destinacij. Peter Rezman se v delu **Štrajk ob tekočem traku** dotakne dogodkov ob velenjskem »štrajku« **leta 1973 v luči svojega literarnega opusa**. Tematski sklop zaključuje Dušan Brešar z esejem o spominih na otroštvo v Velenju v obdobju socializma z naslovom **Za domovino – s Titom naprej!**

Tretji tematski sklop **O preteklosti, sedanjosti in prihodnosti Šaleške doline** je sestavljen iz poljudnoznanstvenih, strokovnih in znanstvenih prispevkov različnih avtorjev, ki obravnavajo Šaleško dolino z vidika historično-kronološko

vzpenjajočega se loka vse do sedanjosti, z izhodišči, predlogi in zahtevami za prihodnost. Danilo Čebul v prispevku **Iskrice šoštanjskega Feuerwehra** orisuje zgodovino šoštanjskega gasilskega društva do prevratne dobe leta 1918. Rok Poles v drugem delu članka **Od kačjega kopališča do prestižnega letovišča Dunajčanov** raziše zgodbo topolških term od leta 1900 do konca prve svetovne vojne. V letošnjih Šaleških razgledih objavljamo tudi biografsko raziskovalno nalogo Jedrt Poles **»Vse nas je una na svet spravlja« – Antonija Sternad (1873–1950), diplomirana babica iz Šoštanja**, v kateri je predstavljeno življenje zaslužne šoštanjske babice. Miran Aplinc v delu **Čevljarska obrt v Šaleški dolini** ter Aca Poles v biografskih spominih na svojega očeta **»Bil je mojster, ki je delal vse, od gozderjev do plesnih čevljev«: spomini na Alojza Polanca, čevljarskega mojstra iz Šoštanja** v letošnji številki Razgledov objavljata dva med seboj povezana prispevka, vezana na čevljarsko obrt v 19. in 20. stoletju v Šaleški dolini. Jože Hudales v delu **Gorenje v Gorenju: prvo desetletje delovanja 1950–1959** raziskuje prvo desetletje obstoja podjetja Gorenje v Gorenju pri Šmartnem ob Paki pred selitvijo v Velenje. Rok Poles v prispevku **Darinka Odović: Kozerija o Topolšici (1938) in Moja avtobiografija (1949)**, dve s Šoštanjem in Topolšico povezani pozabljeni deli pozabljene srbske pesnice orisuje leta, ki jih je Darinka Odović preživela v Topolšici, in predstavlja avtorski prevod njenih del. Alenka Šalej v prispevku **50 let prijateljstva srednješolskih pevskih zborov iz Esslingena in Velenja** predstavlja že več desetletij trajajoče povezovanje in sodelovanje dveh vidnejših šolskih pevskih zborov iz Slovenije in Nemčije na osnovi arhiva prvega dirigenta iz Esslingena Klausa Wolfa. Aleksandra Gačić Belej v delu **Razstrta železna zavesa: državniški, politični in partijski obiski vodstva vzhodnega bloka v Velenju** obuja spomin na številne obiske najpomembnejših voditeljev polpretekle zgodovine v Velenju. Letošnjo številko zaključuje David Vidmar Čeru z delom **Julius Horst (Josef Hostasch) in veseloigra Die Tante aus Toposchitz**, v kateri orisuje doslej nepoznano dramo, ki se navezuje na Šaleško dolino.